

befolyásolja, pl. a szögvas elemek kettőzésével történjék.

A második ívnél is szükséges a billentés, bár ez kisebb mértékű, mint a megmaradó első ívnél. Elvileg fennáll a lehetősége annak, hogy a billentett íveknél az oszlopok billentett állapotban is függőlegessé legyenek. Javaslatunk azonban az, hogy az oszlopok a billentett ív saruinak összekötő egyenesére merőlegesek legyenek, vállalva annak statikai konzekvenciáit (nyomatékfeltevő képesség). Aggályosnak tartanánk, ha a billentett ív szimmetriaviszonyai az oszlopok függőlegessé tételével sérülnének. A középső új mederívnél a húzott tartóelemek (első-sorban az oszlopok) tervezésénél az áttört kivített tartjuk helyesnek, melyet tudomásunk szerint az UVATERV dokumentációja tartalmaz is.

Javasoljuk, hogy a szélrács rendszer a régi hídnak megfelelő formában kerüljön kivitelezésre, ezt a szempontot azért tartjuk fontosnak, mert a szélrács a hid számos ránézetű pontjából jól látható eleme a hídnak.

2. A korlát vonatkozásában:

A régi korlát formai megtartását tartjuk kívánatosnak, még akkor is, ha a járdapálya szűkítése során az első íveknél is átmenetileg leszerelésre kerül:

Ha a járda vasbeton lemezből készül, úgy fontosnak tartjuk a lezáró függőleges felület markáns kiképzését (pl. acél U-tartó annak felületi cizellálásával).

Amennyiben a járdaszerkezet ortotrop megoldással épül, megmenthetőnek tartjuk a jelenlegi VIRENDEL tartószerű járda-lezárást. A korlát magasságánál az eredeti 1 m-es magasság megtartását tartjuk fontosnak, melyre véleményünk szerint lehetőséget ad az a körülmény, hogy mindkét járdát vegyesen fogják kerékpárútként és gyalogos útként használni, és ha a kerékpárút belülré kerül, úgy szerintünk elfogadható a gyalogúthoz tartozó 1 m-es magasság (a kerékpárút 1,4 m-es magassága helyett).

A hídnél kialakított emlékpillér meghagyását fontosnak tartjuk és annak csak cm nagyságrendű elmozdítását tartjuk megengedhetőnek, a megvalósíthatósági tervben szereplő pillérát-helyezést nem tartjuk elfogadhatónak. Véleményünk szerint a pillérnek akkor is a helyén kell maradnia, ha annak megtartása a járda, vagy a gyalogút rendszer kismértékű módosítását teszi szükségessé a környezetében.

A hid világitása vonatkozásában javasoljuk, hogy az a pálya íveltségét kövesse. Javasoljuk az eredeti tervek alapján a hídfők közelében a kandeláberék visszaállítását.

3. Pillérek vonatkozásában:

A pillérek magasztása esztétikailag negatív beavatkozás lesz, így javasoljuk a kedvezőtlen hatások csökkentését. Úgy gondoljuk, hogy ezt gondos építészeti tervezés képes megoldani, de mint elvet elfogadhatónak tartjuk, hogy a pillérek alsó tömbjének felső éle a hidpálya ívénél laposabb ívben legyen elhelyezve és erre kerüljön az a felső tömb, amely a billentések miatt ugyancsak emelkedő tendenciát fog mutatni. Az emelés esztétikailag így két részre tagozódik, ami nem olyan zavaró mintha teljes emelés csak az alsó tömb magasztásával történne.

A sarukat eltakaró kis kömemlény alkalmazását elhagyhatóan tartjuk.

4. A hid acélszerkezetének színét illetően:

A rekonstrukciónál alkalmazott színt tartjuk megfelelőnek, mely szándékaink szerint egyezett a Bazilika kupolájának patinázódjével. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a végleges színnél pontosabb vizsgálat határozná meg a két szín azonosságát.

Esztergom, 1996. december 11.

Homor Kálmán

okl. mérnök, okl. építészmérnök, az Esztergomi Híd-biztonság ügyvezető elnöke

Kund Ferenc

okl. építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök.

Meggyesi Tamás

VÁROSÉPÍTÉSZETI TANULMÁNYTERVEK, 1986

(részletek)

Tíz évvel ezelőtt, a rendszerváltás hajnalán Jánossy György ismeretése révén (Kún János, akkori főépítész lelkes bizalmából) és vele együtt kaptam életem egyik legérdekesebb megbízatását: Esztergom, volt Királyi város, Szentgyörgymező és az új városközpont térségének rehabilitációját.

Köztük mindegyik a maga eredetiségében kihívás és egyben vonzó feladat: de a megdöbbentő köztük mégis a harmadik volt. Egy nemrég (a nyolcvanas évek végén) „befejezett” modern, jóllehet a hatvanas évek végén fogant városközpont rehabilitációja? A döbbenet akkor vált kétségbeeséssé, amikor először megnéztem, de menjünk sorjában.

A *Királyi város* problémája (ma is) az, hogy a vasútépítés annak idején elkerülte a várost, ami fejlődésének megtorpanását eredményezte. Azóta egy varázspálca nyomán minden úgy maradt, ahogy volt: *álmos, mezővárosi állapotban*. Keskeny és hosszú telkek, többnyire zártosított beépítés, a tulajdonviszonyok elképzelhetetlen kuszasága, a telekbelsők rákszerű elszőlődése, szürkesség, szegénység és kilátástalanság, amibe csak a nyomorúságos, utcai KGST-piac hozott valami színt, de az is csak a Zalka Máté (micsoda név Esztergomban!) utca elején. Az egykori királyi városi rangra csak a Széchenyi utca – Széchenyi tér és szűkebb környezetük emlékeztet; egy-két házzal kijebb már mindennek nyoma sincs. A tulajdonképpeni feladat nem a műemléki mag, hanem éppen ez az álmos kisváros volt, ahol a Rác templom kivételével nincs egyetlen nevezetes épület sem, viszont a sugaras utcák által legyezőszerűen feltárt terület kiterjedése a műemléki maghoz képest reménytelenül nagy. Afféle büntető-feladat, amibe mások bícskaja már beletört.

Dr. Horváth István archeológus, a helyi várostörténeti múzeum mai igazgatója segített a városrész tudatalattijának előhívásában, de közvetlen élményt csak a tapasztalás adhatott. Morfológiai elemzések: az utcák és a terek térfalainak karaktere, a telektípusok rendkívüli változatossága (átlagosan 8-16 méter szélesség, de 20 métertől helyenként 120 méteres mélységgel!) a mezővárosi építészet jellegzetes formációi, a művesebb kapuk és ablakok stílusa, stb. Jánossy György barátommal sétálva fokozatosan felfedeztük ennek a kisvárosi világnak a szépségeit, de az volt a véleményünk, hogy a „városszerkezetileg védett terület”-nél a szokásos regresszív szemlélet helyett fel kellene tenni a kérdést: *mi lett volna, ha a város fejlődése nem törik meg?* Mi lett volna, ha az a bizonyos varázspálca nem konzerválja a több, mint száz évvel ezelőtti állapotokat? Megegyeztünk benne, hogy a „rehabilitáció” (ami itt nem szerencsés szó) célja csak az lehet, hogy pergesstük tovább a történelmet, szimuláljuk és gyorsítsuk fel az elmaradt fejlődést, ahogyan az alkimisták sem tettek mást, mint hogy

tégyeikben felgyorsították azokat a természeti folyamatokat, amelyek hitük szerint nagyon-nagyon lassan, de maguktól is bekövetkeztek volna.

Az eredmény az lett, hogy a földszintes házak emeletre nőttek, és a tradicionálisan zárt utcafront mögött, a telkek belsejében egy magántökre épülő korszerű, de intenzív kertvárosi fejlődés bontakozott ki. Tanulmánytervről lévén szó, feltételeztük, hogy a fejlődés alapja csak a magántöke felszabadítása és a bérletépítés lehet, s nem sejtettük, hogy ennek politikai és jogi lehetőségét megteremtí ugyan, de azon nyomban el is lehetetlenítik a gazdasági viszonyok. Úgy véltük, a mai telektulajdonosok érdekelték lesznek benne, hogy a telkükön bérletlakások épüljenek. Ehhez persze olyan várospolitikát is fel kellett tételni, ami a város külterjes, extenzív fejlesztésével szemben a belső városrészek megújítását és tartalék területeinek felhasználását tűzi zászlajára. Mint tudjuk, ebben is csalódunk kellett.

Azt hiszem, hogy a telkek belsejére kidolgozott szabályozás városépítészeti újdonsága a 14x120 méteres telkeknél javasolt *udvaros beépítés* volt. Az akkor – és még sok helyen ma is – szokásos tömbfeltárás (amikor Boribon macsó hasát ollóval felvágják) helyett telkenkénti átépítésben gondolkodtunk. Ezt ugyanis úgysem lehet meggátolni, ezért jobb, ha a benne adott természetes energiákat rendezett mederbe tereljük. (Gondoljunk csak bele például, hogy – koncepció híján – milyen városfejlesztési lehetőségek szorultak bolócsipkába a budapesti Rákóczi úti kapualjakban!) Esztergom volt Királyi városában ez utóbbi energiákat először az emeletes utcai épületek földszintjére, majd javasolt *belső pációk* közé lehet terelni. A szabályozás szerint a kapualjakban tilos butikot nyitni. A pációkba terelt szolgáltatások, kisiparok, kisüzletek, vállalkozások, stb. csak cégtábláikkal jelennek meg az utcafronton. A pációk csak az utcafront hagyományos kapuátjáróin keresztül közelíthetők meg, így gyakorlatilag a Kossuth Lajos utca bővíténeinek tekinthetők; nem azt mondom, hogy a házakat átszövő, csillogó salzburgi passzázsokról van szó, de esztergomi léptékben valami hasonlóról. Ezzel egy új, *organikus struktúra* alakulna ki a város szövetében, ami anélkül, hogy a régit feldúlna, felvállalja a jelenkori igények kielégítését is.

Mindehhez egy sajátos városi épülettípus tartozik; ennek változatait Jánossy György dolgozta ki. A „háromsoros beépítés” lakóépületei lényegében *zánsori* beépítésű lakóházaknak, illetve a legbelső sor esetében *tkervilláknak* feleltethetők meg. A pációkat tartalmazó telkek beépítése kétsoros, mert két, oldalhatáron álló láncházat tartalmaz, aminek konfigurációját a földszinti közösségi funkciók indokolják. Az épülettípusok az *új városi szövetet* szolgálják, ezért önmagukban nincs értelmük; máshová, más kontextusba nem is ültethetők át. A legfeljebb két szint plusz tetőtér beépítésű lakóépületek földszinti – csetenként két-szintes – lakásaihoz (a pációra néző és szolgáltatásokat tartalmazó földszintek kivételével) apró, saját használatú kert tartozik, míg a járműtárolás a kapuáthajtókon keresztül a telk belsejében parkosítva oldható meg. A tömbbelsőben egy intenzív, de kertvárosias övezet alakulna ki, amire a pációk egy csipetnyi mediterrán karaktert adnak

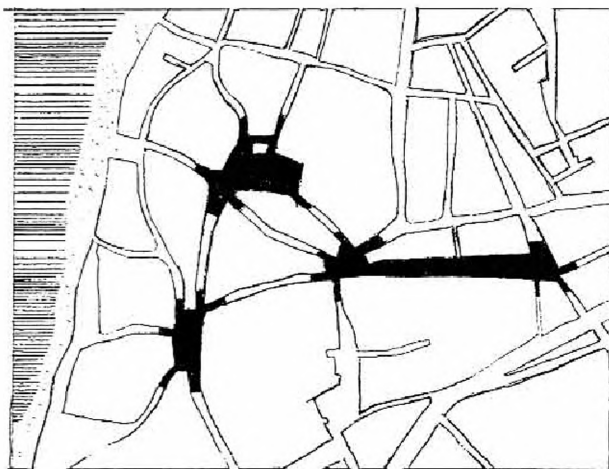
hozzá. Mindezt úgy képzeljük el, mint a jelenlegi telektulajdonosok vállalkozását, vagyis bérletépítést.

Hamvas Béla beszél *Az öt géniusz* című írásában arról, hogy a Kárpát-medence kultúrtájain és így a településein is mind mind az öt géniusz megtalálható – jóllehet különböző arányokban. Jánossy György barátommal úgy éreztük, hogy elképzelésünk talán fölerősít valamit a nyugati polgári, urbánus lét rendezettségéből (lásd a kertvárosi kultúrát) és a mediterrán udvarterek félprivát hangulatából (pációk) anélkül, hogy ellentmondásba kerülne a mezővárosi múlt pozitív örökségeivel. Énhozzám azért áll közel ez a tanulmányterv, mert azt is demonstrálja, hogy *a történeti városok megújítása nem kell, hogy mindig a jelenlegi állapotok konzerválásával járjon együtt.*

A településtörténeti vizsgálatok rámutattak arra, hogy *Szentgyörgymező* nemcsak ősidők óta lakott hely, hanem a történelem pusztításai ellenére alaprajzában őrzi középkori eredetét. Szabálytalan alaprajza nem az alföldi mezővárosok halmaz-alaprajzának, hanem a középkori városok organikus rendszerének vonásait tükrözi. Bár régészetileg nem igazolt az utcavonalak középkori eredete, morfológiai vizsgálat alapján feltételezhető, hogy a Balassa Bálint utca – Kiss Ernő utca – Báthory Schulcz Bódog utca – Vácsey Károly utca által határolt terület alaprajzilag is a török hódoltság előtti nyomvonalakat őrítte meg.

Valószínűleg nem tévedünk, ha Szentgyörgymezőt az egyik legrégebbi magyar településnek tartjuk, és szerkezeti rendszerét, mind a mai napig megőrzött kanyargós utcáit és térfalait védelemre javasoljuk. Ez a védelem természetesen csak az építési vonalakra korlátozódhat, hiszen az épületállomány nagyrészt elavult, lecserélődése elkerülhetetlen, természetes folyamat. A védendő építési vonalakon túl azonban védelemben kell részesíteni azt a léptéket és hangulatot is, amelyet a mai Szentgyörgymező mezővárosias házai, hagyományos lakókörnyezeti kultúrája és építészeti karaktere képviselnek.

A városrész három jellegzetes, de egymástól lényegesen eltérő karakterű tere: a Dózsa György tér, a Negyvennyolcas tér és a Klapka György tér; a szerkezeti rendszer három természetes csomósodási pontja. Mindhármukra érdekes módon hat-hat utca fut be; a terek egymással szerve skapcsolatban vannak. A Dózsa György tér az érseki

illerve Királyi város felől fogadja a forgalmat, tipikus fogadó tér, amelynek kapcsolatait a Sötét kapu megnyitása még kedvezőbbé tette. A Klapka György tér ugyanezt a szerepet keleti irányban látja el, de jellegét a volt Vásártér, a rendkívül széles Hunyadi János utca határozza meg. A Negyvennyolcas tér jellegzetes központi tér; a városrész szíve: nemcsak egyházi, hanem kulturális központ is. Itt épült fel a századfordulón a Katolikus Olvasókör és ez a tér örzi leginkább – a föld felszíne alatt is – a történelem emlékeit.

Külön fel kell hívni a figyelmet a városrész utcáiból feltáruló városképi és természeti látványok jelentőségére. A Bazilika csaknem mindenütt meghatározó városképi elem, amelynek sajnos ma inkább lehangoló, de egykor döntő eleme volt a Papnevelde épülete és annak környezete. A városrész kihasználatlan adottsága a Duna parti kapcsolat, amely jelenleg csak négy keskeny közön át érzékelhető.

A rehabilitációs terv ennek megfelelően elsősorban a szerkezetet védi. A jelenlegi épületállomány enyhén szólva siralmas. Legjobb indulattal is csak a mezővárosi telekhasználat és épülettípológia alkalmazható. Ha ilyen szemmel nyúl az ember a településhez, úgy találja, hogy az egész kész panoptikum; a típológiát itt tanítani lehetne. Jánossy Györggyel úgy véltük, hogy ez egyáltalán nem mond ellent a lakóház építésével szemben ma támasztott igényeknek, annál is kevésbé, mert reális alternatívája nincs. Olyan architektúrák ezek, amelyeket mindenkor meg lehet tölteni „korszerű” tartalommal. Ő a maga bravúros modorában ontotta magából a mezővárosi épülettípológián belül maradó alaprajzokat. A típológiáról pedig kiderült, hogy hihetetlenül intelligens „génkészlet”; sokkal több irányban fejleszthető tovább, mint gondolnánk.

Két esetben engedtünk a kísértésnek, és haszfelmetsző modorban tömbfeltárást is terveztünk. A tervezés egyik célja az volt, hogy az új utcavonal legyen olyan, mintha *nő* volna; a másik cél pedig az, hogy a kialakult telekstruktúrát ne bolygassuk meg: a tömböt feltáró utca mentén kialakuló új építési telkek a régiek keresztirányú megosztásával jönnek létre. A megvalósításhoz ezért csak a közterület kisajátítására és az út, illetve a közművek megépítésére van szükség.

Ami a *modernista városközpontot* illeti, arról legszívesebben nem is beszélünk. Míg a két történelmi városrész még nyomorában, omló vakolatok között is képes megragítani nemességét, addig ez a „korszerű” építészet már újkorában is nemtelen volt, és az egészre katasztrofális hatással vannak a fizikai avulás legapróbb jelei is. A feladat az volt, hogy adjunk javaslatot:

1. Hogyan lehet a szomszédos történelmi városrészek és az új városközpont közti fizikai és szellemi szakadékot áthidalni, és
2. Hogyan lehet az új központ kirívó hibáin enyhíteni.

Ami az első kérdést illeti, a szokványos morfológiai elemzés kimutatta, hogy a kontinuitás – legalábbis fizikailag – az új építéssel valamennyire helyreállítható, jóllehet ennek legkirívóbb akadályát éppen az 1987-ben elkezdett új városi párház átgondolatlan, északi irányú, a Fürdő Szállónak hátat fordító tömege képezte. Tipikus, a hatvanas

évekből ittragadt szemlélet: pártunk és népünk székháza olyan primadonna (ripacs) a színpadon, amilhez kapcsolódni nem lehet, ő maga viszont a környezetéhez elvből nem alkalmazkodik. De a „deck”-es kereskedelmi egység sem akármilyen különösen a földszint, aminek beton-bugyrait már akkor kezdték előnteni a maszek butikok. A munkát azzal kezdtük, hogy bejelöltük a térképeken a megoklatlan térfalakakat és az ordító tűzfalakakat. A sebeket lezáró új épületek mellett lehetőség adódott egy új szerkezeti tengely kialakítására is; a Madách Imre utca meghosszabbításával a Duna-partig. Az így keletkező utcát, illetve teret a strand öltözősorának külső térfalával lehetett értelmezni. Ez utóbbi kétszintes épület kifelé szolgáltatásokat is nyújtott, az öltözők az emeleten voltak. A központ új épületeire, valamint a strand városkép-alakító új bazár-öltöző sorára Karácsony Tamás és Kund Ferenc adtak építészeti javaslatokat.

A tanulmányterv a Fürdő Szálló, a strand, valamint a Malom utcától északra fekvő, középkori eredetű két lakótömb rehabilitálásával is foglalkozott. Itt derült ki, hogy Esztergomnak ez a figyelemre kevésbé méltított része olyan egyedülálló lehetőségeket tartogat, amelyek kihasználása mind a mai napig várat magára. Elsősorban a szálloda és bővítése, valamint a strand hozzájuk kapcsolható, különböző szintű teraszainak festői rendszeréről van szó. Az elhanyagolt uszoda rehabilitációja összeköthető a Malom utca kinyitásával a Duna-partra. A Liszt Ferenc utcáig terjedő terület hangulatos utcáinak, tömbbelsőinek és festői épületeinek (pl.: a híres kékfestő műhely) rehabilitációja egyedülálló kulturális, szórakozási, rekreációs és idegenforgalmi központ kialakításának lehetőségét ígéri. Mindenesetre e gazdag funkció sok tekintetben feledtetné az új kereskedelmi központ sivárságát, vagy legalább annak szomszédságában éles ellentétként kiegészíthetné, enyhíthetné annak gyökértelenségét.

Egy évtized távolából örömmel gondolok vissza e három munkára, amelyek során ez a város nagyon közel került hozzám. Egyben sajnálom, hogy a város és a hozzá kötődő gondolataim sorát már nem volt módom követni. Miután azóta nem voltam a helyszínen, kicsit úgy vagyok vele, ahogyan a régmúlt szeretővel van az ember. Féltek a találkozástól; lehet, hogy mélyebb érzelmeket váltana ki, mint sejténém.

1997 február

Szent Tamás hegyi részlet

